

«Знак і вираз любові»: вчення Церкви про соціальне служіння

ОЛЕКСІЙ БРАСЛАВЕЦЬ

10 КВІТНЯ 2019

Останніми роками в українському суспільному дискурсі зросла увага до соціального служіння загалом і до його окремих форм. Волонтерство, соціальна підтримка, благодійність, громадський активізм – лише кілька з феноменів, які українське суспільство наново відкриває для себе. Щоправда, як це і властиво для різних типів неофітства, соціальне служіння часто сприймають «за аналогією», спираючись лише на свій особистий досвід або на власні теоретичні розбудови. Тому, аби говорити про католицьке соціальне служіння, важливо з'ясувати, про що саме йдеться в цьому контексті католицькій соціальній доктрині.

Фото: Raquel Chicheri

Завдяки принципу «за аналогією» українське суспільство поступово звикає сприймати словосполучення «соціальне служіння» як означення особливого виду діяльності – екстраординарного чи навіть паранормального. Так, ніби є два виміри буття: нормальний, ординарний, де люди ходять на роботу, провадять бізнес, коротко кажучи, у поті чола здобувають хліб щоденний; й екстраординарний, який із певних причин утопає в бідності та злиднях, позбавлений надії й засобів виживання, а тому потребує соціального служіння від світу звичайного. Ця концепція, що змушує дивитися на суспільство як на розділене саме в собі на певні сфери (вочевидь, це спадщина марксистського класового підходу), вказує на мислення дуальними парами, маніхейськими моделями боротьби добра зі злом. Вона намагається зробити мешканців «ординарного» світу боржниками, на яких лежить обов'язок надати матеріальну підтримку «екстраординарному» світові – і хай тільки одні спробують цього не зробити, а інші не приймуть їхніх зусиль зі вдячністю. «Відчиніть добрій людині, бо інакше вона виламає двері!» – репліка Бармалія з фільму «Айболить-66» непогано описує сухий залишок цих методологічних підходів. Нарешті, за такого протиставлення виникає враження, буцімто є окремий економічний сектор, у якому діють ті, кого ми умовно назовемо соціальними служителями, а їхнє завдання, власне, і полягає в тому, аби стати сучасними робінгудами: в одних забрати (чи принаймні вмовити їх добровільно поділитися), іншим роздати.

Про католицьке розуміння норми – і не норми

Предмет соціального служіння перебуває у сфері дочасного, земного життя. І так сталося, що після гріхопадіння праотців дочасний життєвий шлях кожної людини – це аж ніяк не рай і не царство небесне. Отож, метафізична норма для католицького світогляду – це якраз оте царство небесне; а в земному житті дочасна нормальна ситуація – це, власне, те, що на свій людський розум ми вважаємо станом біди. Однак, як вказує Компендіум соціальної доктрини, «людські біди – це виразне свідчення стану слабкості людини та її потреби в спасінні» (183). Тому й бідний, і багатий, і той, хто має роботу, і безробітний, і ситий, і голодний, і грішний, і праведний – це тільки умовні характеристики дочасного життя, якими ми наділяємо осіб, кожна з яких своєю більш-менш однаковою мірою далека від вічної радості й водночас потенційно близька до неї. Усі вони – лише тимчасові подорожні, які спільно шукають маршруту до царства небесного. І ніхто в цій минушій мандрівці не сам: поруч із нами земні шляхи торують такі самі брати й сестри. Ми можемо мати різні імена, соціальні статуси, зовнішні ознаки, статки й риси характеру, але кожен із нас – насамперед дитя Боже, яке стало носієм первородного гріха. І в цій несамості ми створюємо різноманітні тимчасові й сталі спільноти, серед яких в умовах дочасного життя надзвичайно важливою стає та, яку називають суспільством – або ж соціумом.

З католицького погляду, отже, усі люди в земному житті однаково перебувають поза межами метафізичної норми. Тому й соціальне служіння – це повсякденна справа всіх і кожного, незалежно від конкретного статусу, статі, віку, фаху тощо. Це аж ніяк не окремий вид економічної діяльності – це місія, право й обов'язок кожного вірянина.

Принципи соціального служіння

Існування суспільства об'єктивно визначають певні закономірності, які соціальна доктрина Церкви описує низкою принципів. Насамперед, мета соціального служіння – це сприяння справі спасіння людських душ (латиною – *salus animarum*). Спроба сформулювати якусь іншу мету спотворить сенс служіння та зведе на манівці всі старання. Друге – це принцип спільного блага (КСД 164–170), який передбачає гармонізацію земних і дочасних прагнень всіх і кожного із остаточною метою особи й універсальним спільним благом усього творіння. Третє – принцип універсального призначення благ (КСД 171–184), який означає, що в кожній людині є природне право жити в добробуті, необхідному для її цілковитого розвитку. А ті, кому випав привілей мати надлишок благ у земному житті, якщо вони побожні, зобов'язані силою належності до церковної спільноти розділити цей надлишок із ближніми – свідомо,

добровільно, без примусу. Четверте – принцип солідарності (КСД 192–196), який, ґрунтуючись на гідності людини, нагадує про горизонтальну мережу зв'язків, що об'єднують людей і соціальні групи. П'яте – принцип субсидіарності (КСД 185–188), який пояснює, що в умовах земного життя люди об'єднуються в тимчасові так звані проміжні спільноти, утворюючи систему вертикальних суспільних зв'язків від сім'ї до держави й міжнародної спільноти. І соціальне служіння – це участь вірянина у творенні й діяльності проміжних спільнот на різних рівнях. Нарешті, принцип шляху любові (КСД 204–208) вказує, що в соціальному служінні базовим мотивом, який визначає логіку будь-якої суспільної діяльності, слугує любов – передумова й вершина справедливості (КСД 206).

«Servizio sociale» – про соціальне служіння буквально

Оригінальний текст Компендіуму соціальної доктрини написаний італійською мовою – і це добре, бо його термінологія максимально наближена до латини. На позначення соціального служіння в Компендіумі вжито зворот «servizio sociale», який відсилає нас до біблійних понять «servus Dei», «servus Domini» («слуга Божий», «слуга Господній»), а також до правового статусу «servus», який латинська культура сприйняла з римського права. Отож, вірянин – це особа в статусі «servus», яка входить до структури сім'ї (*familia*) свого домогосподаря й Пана (*Dominus*). В умовах дочасного життя кожен вірянин у правовому сенсі не належить сам собі: як сервус, він поділяє місію домогосподаря та прагне допомогти досягти мети, яку той визначив. Жоден католик не відсторонений від загальної місії Бога; кожен через Таїнство Хрещення залучений до сім'ї Бога Отця, а тому повсякчас і повсюдно, хай навіть у справах приземлених і тимчасових, через соціальне служіння сприяє спасінню людських душ.

Ніхто в метафізичному сенсі не володіє тимчасовими благами, вони дані нам тільки під дочасну опіку: «Бог призначив землю і все, що знаходиться на ній, для вжитку людей і народів, щоб сотворені блага були у користуванні всіх» («Gaudium et spes», 69). Навіть приватна власність, основа сучасної ринкової економіки, є приватною, тобто виокремленою, лише в умовах минулості, а в масштабах вічності її призначення універсальне: «Християнська традиція ніколи не визнавала абсолютним і недоторканим право на приватну власність: “Навпаки, вона завжди розглядала це право в ширшому контексті спільного права всіх користуватися благами всього сотворіння”. [...] Принцип універсального призначення благ утворює як цілковите і вічне володарювання Бога над кожним буттям, так і вимогу, щоб усі створені блага використовувались для розвитку цілої людини і всього людства» (КСД 177). Земна приватна власність так само призначена для соціального служіння: «Соціальне вчення Церкви вимагає визнати соціальну функцію будь-якої форми приватної власності» (КСД 178).

Сфери соціального служіння

Отож, традиційні для світських концепцій сфери соціального служіння не є вичерпними для католицької соціальної доктрини. Католицьке соціальне служіння потенційно охоплює весь спектр земних справ: хай що робить вірянин у дочасних умовах, якщо він чинитиме це добросовісно й у злагоді з євангельською звісткою, то воно буде, по суті, соціальним – а одночасно й апостольським – служінням. Ця думка була такою важливою теологічною формулою, що її взяв за дороговказ один зі стовпів духовності ХХ століття, святий Хосемарія Ескрива: «Хоч би де ти працював, маєш права й обов'язки. Якщо ти, посилаючись на потреби апостольського служіння, ухиляєшся від виконання професійного обов'язку, то, хай скільки в тебе буде виправдань, сходиш із апостольського шляху та втрачаєш професійний престиж».

Насамперед соціальна доктрина пропонує нести соціальне служіння у сфері інкультурації віри: «Розуміючи, з якою силою християнство може оновлювати культурну і соціальну сфери, Церква робить своїм вченням внесок у побудову людської спільноти, а також демонструє соціальне значення Євангелія» (КСД 521). Тут ідеться і про цілісне бачення особи, і про цілковите розуміння її особистого й соціального виміру, і про підживлення з джерел християнської антропології дискусій про цінності, які зумовлюють вибори, спосіб життя й мислення сучасної людини (КСД 522–523). У соціальне служіння Церква має залучати насамперед католиків-мирян – як для нової євангелізації й місіонерства, так і в межах «спеціалізованих асоціацій, які об'єднують людей згідно з їхнім християнським покликанням і місією в окремих професійних і культурних сферах, відіграють важливу роль у вихованні зрілих християн. [...] У цьому контексті соціальна доктрина Церкви засвідчує свою ефективність у вихованні особистого сумління і культури всієї держави» (КСД 550). Компендіум говорить про важливість присутності мирян у суспільній сфері (КСД 551) – тобто соціальним служінням виявляється вже долучення до повсякденності та ставання своєрідною закваскою для суспільства.

Головне завдання в соціальній сфері – це служіння людині (КСД 552), яке має проявлятися, зокрема, у прищепленні суспільним інституціям навички спільнотного буття. Саме ця навичка робить із групи індивідів братів та сестер, об'єднаних у спільноту любов'ю. У культурній сфері Компендіум радить відновлювати метафізичні перспективи як методологічну основу повсякдення й закріплювати абсолютність істини як фундаментальний зміст культури (КСД 554–562). У сфері економіки наполягає на самовихованні вірян у принципах католицької соціальної доктрини, яке допоможе уникнути потрапляння в так звані структури гріха, і на переосмисленні змісту економічної науки (КСД 563–564). У сфері політики говорить про активне залучення до суспільно-політичного життя як через політичні партії, так і через вшанування демократичних принципів (КСД 565–574). Тобто будь-який аспект нашого

повсякденного, ординарного світу – це простір для соціального служіння, у якому ми покликані розділити з ближніми те, чим здатні поділитися.

ОЛЕКСІЙ БРАСЛАВЕЦЬ

10 КВІТНЯ 2019